

KİTAP DEĞERLENDİRMELERİ

DÛ RİSÂLE-İ İRFÂNÎ

Ebû Ali DEKKÂK, thk. Cemşid Cafericuze, İntişârât-ı Doktor Mahmûd Efşâr;
İntişârât-ı Sohen, Tahran, 1397/2018, (160 Sayfa)

EMRAH BAŞ

Arş. Gör.
Muş Alparslan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Hicrî dördüncü asrın sonları ile beşinci asrın başlarında yaşayan Ebû Ali Dekkâk (ö. 405/1015) Horasan bölgesinde yetişen önemli mutasavvıflardan birisidir. Çeşitli konularla ilgili görüşlerini; başta damadı ve öğrencisi Kuşeyrî'nin (ö. 465/1072) er-Risâlesi olmak üzere, es-Siyâk li-Târîh-i Nîşâbûr, Nefehâtü'l-Üns gibi klasik kaynaklardan öğrenmekteyiz. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda Dekkâk'a ait müstakil bir eserin günümüze ulaşmadığı görülmektedir. Şam'da bulunan Zâhireyye Kütüphanesi'nde kendisine biri Arapça diğeri Farsça olmak üzere iki risâle nisbet edilmektedir. Bu iki risâle yakın zamanda İranlı araştırmacı Cemşid Cafericuze tarafından tahkik edilerek ilim dünyasına kazandırıldı. Bu çalışmamızda bahsi geçen iki risâlelenin Dekkâk'a nisbeti hususu -muhakkikin görüşleri esas alınarak- değerlendirildikten sonra risâlelerin muhtevâ tahlili yapılacaktır.

Muhakkik kısa bir girişten sonra Dekkâk'ın hayatı, tasavvuf tarihindeki yeri ve etkisi, damadı ve öğrencisi Kuşeyrî'yle ilişkisi, Abdurrahmân-ı Câmî'nin (ö. 898/1492) Nefâhatü'l-üns adlı eserinde kendisiyle ilgili görüşleri gibi pek çok konuyu ele almaktadır (s. 17-30). Daha sonra Dekkâk'ın bazı görüş ve düşüncelerinin klasik tasavvuf metinlerinde ele alındığını, şimdiye kadar kendisine ait müstakil bir eserin elimize ulaşmadığını, elinde bulunan nüshâda biri Arapça diğeri Farsça olmak üzere kendisine iki risâlenin nisbet edildiğini belirtmektedir (s. 31-42).

İlk risâle Farsça olup diğeri risâleye göre daha hacimlidir. Muhakkik, bu risâlenin kenarında "Bu risâle Şeyh Ebû Ali Dekkâk'a aittir.", sayfanın yukarı kısmı ile besmelenin altında "Ebû Ali Dekkâk'ın risâlesidir." şeklinde ibârelerin bulunduğunu belirtmektedir. Ancak bu risâlenin Dekkâk'a ait olduğunu söylemek zordur. Çünkü risâlede zikir (s. 62), mücâhede (s. 65), sıdk (s. 83), ma'rifet (s. 93), sema (s. 103) olmak üzere toplam beş yerde söz konusu konularla ilgili Dekkâk'tan "Üstâd Ebû Ali Dekkâk bu konuda şöyle dedi." kalıbında sözler nisbet edilmektedir. Ayrıca damadı ve öğrencisi Kuşeyrî'yle kendisi arasında geçen iki olay bizzat Kuşeyrî'den hikâye edilerek nakledilmektedir (s. 78, 79). Bu iki durum risâlenin Dekkâk'a ait olmadığını göstermektedir. Muhakkik söz konusu nisbetin müstensihden kaynaklı olduğunu, Dekkâk'a ait bir sonraki Arapça risâleye bakarak böyle bir hükme ulaştığını söylemektedir (s. 36). Risâle haller ve makamlar diye meşhur olan temel ahlak ve edep konularını içermektedir. Müellif ele aldığı kavramla ilgili kısa bir açıklama yaptıktan sonra varsa âyet ve hadislerden delil getirmektedir. Daha sonra çeşitli mutasavvıflardan nakiller yaparak konuyu ele almaktadır. Müellif risâlenin girişinde tasavvufun önemi ve sûfîlerin fazileti gibi konuları ele almaktadır (s. 44-55). İlk rükün sûfîlerin halleri ve amelleriyle ilgili olup zühd (s. 56-57), takva (s. 58-59), temizlik âdâbı (s. 60-61), zikir (s. 62-63) ve mücâhede (s. 64-66) olmak üzere beş fasıldan oluşmaktadır. İkinci rükün sûfîlerin zâhir halleri ile ilgili olup giyinme âdâbı (s. 67-67), güzel huyluluk (s. 69-70), hurde-i tarîkat (s. 71-74), sûfîlerin ahlakı (s. 75-77) ve sohbet (s. 78-79) olmak üzere beş fasıldan oluşmaktadır. Üçüncü rükün sûfîlerin bâtın halleri ile ilgili olup iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım tevekkül (s. 80-81), sıdk (s. 82-84), yakîn (s. 85-86), rıza (s. 87-88) ve tefekkür (s. 89-90) olmak üzere beş fasıldan oluşmaktadır. İkinci kısım ise ma'rifet (s. 91-93), ferâset (s. 94-95), müşâhede (s. 96-97), muhabbet (s. 98-102) ve sema (s. 103-06) olmak üzere beş fasıldan oluşmaktadır.

İkinci risâle Arapça olup oldukça muhtasar ve vecizdir. Mukaddimededen de anlaşılacağı üzere risâle Dekkâk'a aittir. Dekkâk, risâleyi Kitâbu'l-înâbe olarak isimlendirdiğini ve tarikatla bağı olan bazı müridlerin seyr u sülûkla ilgili bilgi vermesini istemeleri üzerine risâleyi kaleme aldığını belirtmektedir. Söz konusu mukaddime şu şekildedir:

"... Üstâd, büyük imâm, zamanının eşsizi ve tercümânî Ebû Ali Hüseyin b. Muhammed ed-Dekkâk der ki: Tarikatla bağı olan bazı müridler benden seyr u sülûkla ilgili bir takım bilgileri bir araya

getirmemi istediler. Ben de Allah'ın tevfiğiyle bu isteklerine icâbet ederek temel konularla ilgili bilgileri bir araya getirdim. Risâleyi Kitâbu'l-înâbe olarak isimlendirdim." (s. 107)

Risâle haller ve makamlarla ilgili temel konuları ele almaktadır. İçeriğini şu şekilde özetleyebiliriz: inâbet (s. 107), irâde (s. 108), takva (s. 108), vera ve haya (s. 108), zühd (s. 108-09), fakr (s. 109), sabır (s. 109), itmi'nân (s. 109), tevekkül, tefvîz ve teslîm (s. 109-10), rıza (s. 110), murâkabe (s. 110), muhabbet (s. 110-11), havf (s. 111), reca (s. 111), şevk (s. 111), üns (s. 111-12). Ayrıca muhakkik bu risâleyi Farsça'ya tercüme etmiştir (s. 113-19). Muhakkik eserin sonuna kullanışı kolay olsun diye âyet, hadis, şiir, ıstılahlar, özel isimler, kitap isimleri ve yer isimleri gibi çeşitli indeksler eklemiştir (s. 129-54).

Sonuç olarak şu hususları ifade etmemiz mümkündür: Tasavvufun erken döneminin anlaşılması için öncelikle elde olan malzemelerin gün yüzüne çıkarılması ve bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekir. Ulaşılan yeni eserler, yapılan yeni neşir ve tercüme söz konusu dönemin genel resminin ortaya konması bakımından büyük önem arz etmektedir. Yukarıda değerlendirmeye çalıştığımız iki risâle erken dönemle ilgili olup haller ve makamlar konusunda geniş bilgiler sunmaktadır. Özellikle ikinci risâlenin tasavvufun teşekkülünde önemli bir rol oynayan Dekkâk'a ait olması risâlenin önemini artırmaktadır.

